

Centre for Strategic Research and Analysis
CESRAN International
www.cesran.org

NOVUS ORBIS

Journal of Politics and International Relations | Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi
Volume 6 | Cilt 6
Number 2 | Sayı 2
2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

**EMEKLİ SUBAYLARIN BAKIŞ AÇISINDAN
TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKA
ALTERNATİFLERİ VE GÜVENLİK
SORUNLARI**

Hakan SAMUR*
Dünya BAŞOL**

Makalenin Geliş Tarihi // Received: 09.05.2024
Düzeltilme Tarihi // Revised: 31.10.2024
Yayına Kabul Tarihi // Accepted: 12.08.2024

Öz

Ülkelerin dış işleri ve güvenlikle ilgili meseleleri tartışılırken ve politikaları oluşturulurken, bu alanlarda çalışanların görüş ve deneyimlerinden faydalanmak önemli katkılar sağlayabilir. Bu durum özellikle Türkiye gibi dış ilişkiler ve güvenlik açısından son derece dinamik ve çok değişkenli bir coğrafyada yer alan ülkeler için geçerlidir. Söz konusu dinamizm ve çok değişkenlilik içerisinde Türkiye için en iyi dış politika seçeneği nedir? Ya da ülkenin karşı karşıya bulunduğu en önemli sorunlar ve güvenlik meseleleri nelerdir? Bu makale, Türk Silahlı Kuvvetleri'nden emekli subaylar ile yapılan bir ankete dayanarak bu soruların cevaplarını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Dış ve Güvenlik Politikası, Türk Silahlı Kuvvetleri, Avrupa Birliği, Terör, Göç

* Sorumlu Yazar, Prof. Dr., Batman Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0003-1980-9347, hsamur@hotmail.com

** Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, ORCID: 0000-0002-9227-0838, dünya.basol@batman.edu.tr

Türkiye's Foreign Policy Alternatives and Security Problems from the Perspective of Retired Officers

Abstract

While discussing foreign affairs and security issues of countries and formulating policies, benefiting from the views and experiences of professionals actively engaged in these fields can make significant contributions. This is especially true for a country like Türkiye, which is located in a highly dynamic and complex geography in terms of foreign affairs and security. What is the best foreign policy option for Türkiye in this dynamic and multivariate environment? Or what are the most important problems and security issues facing the country? This article aims to analyse the answers to these questions based on a survey of retired officers of the Turkish Armed Forces.

Keywords: Türkiye, Foreign and Security Policy, Turkish Armed Forces, European Union, Terror, Migration

Giriş

Ülkelerin dış ve güvenlik politikalarının belirlenmesinde kimlerin söz sahibi olacaklarına ilişkin, literatürde genel olarak iki farklı yaklaşım öne çıkmaktadır. Ulusal çıkarların en fazla vurgusunun yapıldığı söz konusu politika alanının istihbari bilgi ve çok parametreliliği bir değerlendirme süreci gerektirmesinden hareketle, bazıları dışişleri ve güvenlik meselelerinde daha elitist bir yaklaşımı savunmuşlardır. Buna göre, dış politikada uyumun ve etkililiğin sağlanabilmesi için öncelikle ortak amaç duygusuna sahip elitlere ve disiplinli bir bürokrasiye sahip olmak gereklidir (Freedman, 1976, s. 438). Aynı şekilde, halkın yetersiz bilgiyle ve çoğunlukla duygusal davranarak olaylara yaklaşacağı ve sıkça değişen bakış açısıyla istikrarlı bir politikaya ulaştırmayacağı ileri sürülerek, kamuoyunun işin içine karıştırılmasına karşı çıkmıştır (Morgenthau, 1948; Almond, 1960; Mearsheimer, 1990). Son olarak, dış ve güvenlik politikasında, başka herhangi bir politika alanında olduğu gibi politikacıların politikacılarla değil, bir ülkenin bütün dünyayla karşılaştığı dile getirilmiş ve elitist yaklaşım desteklenmiştir (Smith, 2020).

Buna karşılık, aynen diğer politika alanlarında olduğu gibi dış ve güvenlik politikası belirlenirken de kamuoyunun bir şekilde hesaba katılmasının önemli olduğunu savunan popülist yaklaşım ortaya çıkmıştır. Öncelikle “dış politika iç politikadır” mottosunda vurgulandığı gibi dış politikayı, halkın gündelik yaşantısını etkileyen diğer bütün politika alanlarından ayrı düşünememenin ve politik toplumun, en azından bazı dış ve güvenlik meselelerinde belirleyici rolünün bulunmadığını söylemenin zor olduğu öne sürülmüştür (Mitchell, 1971). Nitekim Holsti (1992), ölen askerlerin sayısına paralel olarak Amerikan toplumunda, Vietnam Savaşı'yla birlikte artmaya başlayan tepkilerin politikalar üzerinde de etkisini gösterdiğini; bu tarz etkilerin Soğuk Savaş sonrası dönemde daha fazla arttığını ifade etmiştir.

Sadece ABD'de değil, 1970'lerden itibaren Batı Avrupa'da da yükselen savaş karşıtlığı ve zorunlu askerliğe vicdanen karşı çıkışlarla başlayan (Mellors ve Mckean, 1984, s. 27) kamuoyu ile dış ve güvenlik politikası arasındaki etkileşim, 1990'ların daha liberal ortamında savunma harcamalarının sorgulanmasından dış politika tercihlerinin belirlenmesine kadar (örneğin Avrupa entegrasyonu) daha geniş ve yoğun bir görünüme sahip olmuştur. Bu durum gelişen demokrasi ve şeffaf yönetim anlayışının da bir sonucu şeklinde yorumlanmıştır (Born vd., 2006, s. 5). Kaldı ki politikalarına halk desteği sağlayabilmek adına, kimi zaman iktidarlar da dışişleri ve güvenlik meselelerini bizzat popülist bir çerçevede gündemde tutmaya çalışmışlardır (Destradi, Plagemann ve Taş, 2022).

Esasında dış ve güvenlik politikası oluşturulurken, bir anlamda elitist ve popülist yaklaşımların kesiştiği bir noktada hibrit bir yol da uygulanabilir. Bu yol, elitist görüşten farklı olarak sadece sınırlı sayıda ve düzeyde bir grubun değil de dışişleri ve güvenlik konularıyla doğrudan ilgili alanlarda görev yapanların politikalar oluşturulurken görüşlerinin dikkate alınmasıdır. Şüphesiz karar verme aşamasında yine belirli bir üst grup sorumluluk ve yetki kullanacak olsa bile, bu kararların oluşturulması sürecinde çok daha geniş bir uzman kitlesinin, örneğin dışişlerinde ya da silahlı kuvvetlerde görev yapan veya buralardan emekli olmuş kişilerin tecrübelerinden faydalanılabilir. Diğer taraftan açıklanacak olursa bu yol; bütün toplumu işin içine dâhil edecek bir popülizm yerine mesleki anlamda ilgili kesimlerin bir şekilde tecrübelerinin ve önerilerinin göz

önüne alınmasını ifade etmektedir. Dış ve güvenlik politikasına görüş ve tecrübeleriyle dâhil olma bakımından elitizme göre çok daha geniş; popülizme göre çok daha dar bir topluluğu öngören bu formül, iki ana yaklaşıma getirilen eleştirileri de bir anlamda ortadan kaldırabilecek bir potansiyele sahiptir. Örneğin bu sayede elitistler tarafından genel kamuoyunun işin içine karıştırılmasına yönelik getirilen yetersiz bilgiye sahip olma, duygusal davranma veya sıkça fikir değiştirme gibi eleştiriler etkisini yitirebilir. Öte yandan, demokratik hassasiyetle elitistlere karşı çıkanlar açısından da geniş tabanlı bir etkileşim havuzu daha kabul edilebilir nitelikte olabilir.

Dış ve güvenlik politikasıyla alakalı kesimlerin kendiliklerinden veya resmi kanalların talepleri ve de organizasyonları üzerinden görüşlerini aktarabilecekleri platformlar da farklı şekillerde oluşturulabilir. Çalışmamızın kapsamı silahlı kuvvetlerle ilgili olduğu için, buna ilişkin örnekleri silahlı kuvvetler üzerinden vermek uygun olacaktır. Cohen'in daha 2000'lerin başındaki ABD için çizdiği tabloda olduğu gibi, sağlanan alabildiğine geniş demokratik ortamda muvazzaf subayların bile görüşlerini ve eleştirilerini açıklayabildikleri web siteleri, gazeteler veya başka kanallar politika yapımcılar açısından dikkate alınacak kaynaklar kabul edilebilir (Cohen, 2001). Ya da özellikle 1990'lardan itibaren demokratik Batı ülkelerinde sayısı hızla artan ve içeriği zenginleşen araştırmalar üzerinden, silahlı kuvvetler mensuplarının çeşitli konulardaki görüş ve analizleri elde edilebilir. Bu konuda European Research Group on Military and Society (ERGOMAS) tarafından gerçekleştirilen ve aralarında kısa bir süre önce demokratik sisteme geçiş yapan Çekoslovakya'nın da bulunduğu sekiz Avrupa ülkesini kapsayan bir araştırma öncü örnek olarak gösterilebilir. 4.700 muvazzaf subayın katıldığı söz konusu araştırmada askerlik mesleğine ve çalışma koşullarına ilişkin olanların yanında, Avrupa entegrasyonuna, güvenlik konularına ve tehdit algılarına yönelik sorular da yer almıştır (Kuhlmann, 1996).

Karadeniz'in, Balkanların, Kuzey Afrika'nın, Orta Doğu'nun ve Hazar havzasının kesişim noktasında bulunan; geniş bir yüz ölçümüne ve bunun üzerinde etno-kültürel çeşitliliği içeren büyük bir nüfusa sahip olan; Avrupa Birliği (AB) alanına yönelen göçün ana güzergâhlarından birini oluşturan; Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne, Türk Devletleri Teşkilatı'na ve İslam İşbirliği Teşkilatı'na üye, Şangay

İşbirliği Örgütü'ne de Diyalog Ortağı olan bir ülkede yani Türkiye'de dış ve güvenlik politikasının oluşturulmasının ve sürdürülmesinin başka pek çok devlete nazaran daha zor olacağı tahmin edilebilir. Böyle bir ülkede bu zorluğu aşmak adına sınırlı sayıdaki elitlerin dışında, işin içinde olan daha geniş kesimlerin görüş ve tecrübelerinin hesaba katılması, yine başka devletlerle kıyaslandığında daha kritik ve yararlı bir araç haline dönüşebilir. Oysaki başka pek çok konuda reddi miras yaptığı Osmanlı İmparatorluğu'nu, bürokrasi geleneği bakımından devam ettiren Türkiye Cumhuriyeti, dış ve güvenlik politikasını elitist bir anlayışla sürdüren bir yapıda kurulmuştur (Aras, 2018, s. 5).

1920'lerden günümüze farklı politik anlayışlarla farklı iktidarlar yönetime gelmiş olsalar bile, söz konusu elitist mantık değişmemiştir (Arai, 2021). Politikaların belirlenmesinde dikkate alınması gereken parametrelerin çok daha çeşitlendiği ve her şeyin yayılımının küresel nitelik kazandığı bir çağda bu dar kalıptan çıkılabilmesi ve ilgili toplumsal kesimlerin seslerine kulak verilmesi farklı bir sinerji oluşturabilecektir. Dışişleri ve güvenlik meselelerinde ilgili kesimlerin görüş ve tecrübelerine başvurulmasına ilişkin şu ana kadarki genel açıklamalardan ve Türkiye'ye özgü gerekçelendirmelerden hareketle bu çalışmanın varsayımı şu şekilde ifade edilebilir: Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) subaylarının görüşleri, ülkenin dış ve güvenlik politikalarının şekillendirilmesine önemli katkılar sağlayabilecektir. Bu bakımdan çalışmada, TSK'dan emekli subayların görüşleri bir anket çalışmasına dayanarak analiz edilecektir. Aşağıda önce katılımcı grup ve uygulanan anket hakkında bilgiler verildikten sonra, elde edilen sonuçların analizi paylaşılacaktır.

Araştırma Hakkında

Bu makaleye temel olan anket araştırmasında TSK'dan emekli subayların hedef kitle olarak seçilmesi şu iki gerekçeye dayanmaktadır. Birincisi, büyük devletlerin güç oyunlarının hiç bitmediği bir coğrafyada ve ulusal ya da sınır ötesi nitelikteki silahlı çatışmaların ve terör eylemlerinin neredeyse süreklilik arz ettiği bir hareketlilikte görev yapan TSK mensuplarının görüşlerinin, toplumun geri kalanına göre daha kritik öneme haiz olduğunun düşünülmesidir.

İkinci gerekçe de şu şekilde izah edilebilir: Türkiye'de güvenlikle ilgili dikkate alınması gereken önemli hususlar, yukarıda sayılanlardan ibaret değildir. Ülkenin politik,

ekonomik ve toplumsal koşullarından kaynaklı sorunlardan göç, çevre ve enerji gibi uluslararası boyutlarda olanına kadar, dış ve güvenlik politikaları oluşturulurken dikkate alınması gereken pek çok parametre bulunmaktadır. Bu noktada, TSK'nın Türkiye'nin yönetim yapısı içerisindeki kritik konumu hatırlandığında, her türlü sorunun tartışılması bakımından TSK subaylarının görüşleri ayrı bir önem kazanmaktadır. Seküler ulusalcı Cumhuriyet'in 1923 yılında kurulmasında birinci derecede rol oynayan silahlı kuvvetler, sonrasında da rejimin temel ilkelerinden taviz verilmeden sürdürülmesini kendisine asli görev olarak üstlenmiştir. Dolayısı ile sadece güvenlik ve savunma konularıyla sınırlı bir görev tanımının ötesinde, TSK en azından 2000'lere kadar hiç sorgulanmadan ya askeri darbelerle fiilen ya da sivil yönetimler üzerinde vesayetini hissettirerek dolaylı bir şekilde ülke politikalarına bariz bir şekilde yön vermiştir.

Silahlı kuvvetlerin bu derece etkin görünümü, sivil ve askeri olmak üzere iki yönetsel yapının paralel bir şekilde varlığını sürdürdüğü bir düzeni (Sakallıoğlu, 1997, s. 151), Türkiye siyasal hayatı açısından olağanlaşmış bir duruma dönüştürmüştür. AB'ye uyum çerçevesinde 2000'li yılların başında gerçekleştirilen demokratikleşme reformları ülke yönetiminde askerin ağırlığını en azından hukuki-kurumsal çerçevede azaltmıştır ancak vesayetçi tutumların pratikte de tam anlamıyla ortadan kalkabilmesi daha uzun sürmüştür. Öyle ki Türkiye 2016 yılında bile Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) denilen bir grubun eliyle darbe girişimine maruz kalabilmiştir. TSK'nın bu özellikli konumu dikkate alındığında da ordu mensuplarının daha geniş perspektiften ülkenin politik, ekonomik ve toplumsal durumuna ilişkin görüşleri, dışişleri ve güvenlik meseleleriyle bağlantılı önemli veriler sağlayabilecektir.

Batı ülkelerinde, muvazzaf ordu mensuplarının katılımcı oldukları bilimsel araştırmalarda 1990'lardan itibaren belirgin bir artış yaşandığını söylemiş ve ERGOMAS'ın kapsamlı araştırmasını, buna örnek olarak göstermiştik. Bu tarz çalışmaların yanında, bizzat silahlı kuvvetler mensuplarının kendi düşüncelerini açıkladıkları ve yeri geldiğinde politikaları eleştirdikleri platformlardan da bahsetmiştik. Gelişen liberal anlayış sadece ifade özgürlüğü açısından değil, genel anlamda haklar ve özgürlükler bakımından Batı ülkelerinin birçoğunda ordu mensuplarının sivillere yaklaşmasını sağlamıştır. Kısaca üniformalı yurttaş

(citizen in uniform) kavramıyla ifade edilen bu durum, geleneksel yurttaş asker (citizen-soldier) anlayışının da zayıflamasına yol açmıştır (Mannitz, 2013). AB'ye üyelik hedefi çerçevesinde, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde de benzer değişimler kendisini göstermiştir. Foster 2000'lerin ilk yıllarında yaptığı araştırmada hemen bütün Batı Avrupa devletlerinde eşitlik, çeşitlilik ve istihdam hakları bakımından silahlı kuvvetlerle, toplumun geri kalanı arasında büyük ölçüde fark kalmadığını; Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin büyük bölümünde de yakınlaşma yönünde önemli mesafe kat edildiğini ortaya koymuştur (Foster, 2006, s. 31). Silahlı kuvvetlerle toplum arasındaki ilişkilerin konuşulması bile daha demilitarize ve depolitize bir düzlemde, yani askeri terminolojiden ve mesafeden arındırılmış bir "savunma ve toplum" anlayışı bağlamında gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Venesson, 2003, s. 31).

Bütün bu açıklamaları yapmamızın sebebi, Türkiye'de ne dışişleri ve güvenlik konularında ne de başka herhangi bir konuda muvazzaf askeri personelin görüşlerini açıklayabildikleri platformlara ya da araştırmalara neredeyse hiç izin verilmiyor olmasıdır. Bu konuda istisna sayılabilecek sınırlı sayıda çalışma vardır. Bunlardan biri, kendisi de asker olan bir araştırmacının doktora tezi kapsamında uyguladığı bir ankettir (Gürcan, 2016). Bir diğer çalışma ise çoğunluğu emekli durumdaki az sayıda subayla gerçekleştirilen mülakatları temel alan lisansüstü tez çalışmasıdır (Koydemir Avcı, 2019). Muvazzaflar bir yana, emekli subayların bile görüşlerini açıklamaları kendileri açısından sıkıntılara yol açabilmektedir. Örneğin 15 Temmuz 2016'daki darbe teşebbüsünü gerçekleştiren ve FETÖ adı verilen ordu içindeki sözde siyasal İslamcı grubun faaliyetlerini önceden yazılarıyla ifşa eden emekli bir subayın, askeri sosyal tesislere girişi yasaklanmıştır (Önsel, 2017). Aynı şekilde, 2023 sonlarında bu defa Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik askeri operasyonlarını eleştiren başka bir emekli subay da aynı yaptırıma maruz kalmıştır (Terkoğlu, 2024). Daha da çarpıcı bir örnek olarak hepsinin de yaşları 70'in üzerinde olan 103 Amiral 2021 yılında ortak bir bildiriyle Türkiye'nin İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerindeki egemenliğini tesis eden 1936 tarihli Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilme girişimlerini eleştirmişlerdir. Bu bildiri siyasal iktidar tarafından darbe teşebbüsü olarak algılanmış ve imza atanlar, sonucunda beraat etseler bile, uzun süreli yargısal süreçlere maruz bırakılmışlardır

(Özkaya ve Budak, 2022). Özellikle Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra, TSK mensuplarının ve emeklilerinin ifade özgürlüklerinin daha dar bir alana hapsedildiği ve yaptırımlara tabi tutuldukları, verilen örneklerden anlaşılabilir.

Türkiye'deki pratik böyle olunca, bu makaleye veri kaynağı oluşturacak ve içeriği bakımından ülke koşullarına göre kimi "ezber bozan" soruları da içeren bir anketi muvazzaf subaylara uygulayabilmek imkânsızlaşmıştır. Anketi emekli subaylarla gerçekleştirmek de oldukça zorlaşmıştır. Emekli subayların kurdukları dernekler, "hukuki sorunlarla karşılaşabilecekleri" gerekçesiyle ankete destek olamamışlardır. Buna rağmen, makalenin yazarlarından birinin askeri lise mezunu olmasının da yardımıyla, farklı dönemlere ait Harp Okulu mezunlarının oluşturdukları iletişim grupları üzerinden 160 katılımcıya ulaşılabilmektedir. 20 soruluk anketimizin bir kısım soruları 2000'lerle birlikte ülkede gerçekleştirildiğini söylediğimiz reformların silahlı kuvvetlerde ve subaylık mesleğinde nasıl bir dönüşüm sağladığını ortaya çıkarma amaçlı olmuştur. Buna ilişkin veriler başka bir çalışmada değerlendirilecektir. Türkiye'nin dış politika perspektifi ve güvenlik sorunları üzerine olan sorular ise bu çalışmada ele alınmıştır.

Genel anlamda ifade özgürlüklerini kullanmaları kısıtlanan subaylar, savunma ve güvenlik politikaları oluşturulurken de kendilerine gerektiği kadar kulak verilmemesinden şikâyetçidirler. Anket katılımcı subayların, kendi mesleki alanlarıyla ilgili konularda bile dikkate alınmadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların sadece yüzde 35'i bu konularda askerlere yeterli düzeyde danışıldığını düşünürlerken, yüzde 43.1'i yeterli düzeyde danışılmadığını, yüzde 6.9'u ise hiç danışılmadığını düşünmektedirler. Yüzde 10'luk bir kesim bu soruya "cevap/fikrim yok" derken, yüzde 4.4 de kararsız kalmıştır. Bu durumda, uzmanı oldukları konularda çoğunlukla görmezden gelindiklerini düşünen TSK üyelerine ait fikirleri içeren bu çalışma literatürde özgün bir yere sahip olabilecektir.

Anket katılımcılarının büyük çoğunluğu (yüzde 82.2) askeri lise ve harp okulu eğitimlerini 1980'lerde ve 1990'larda tamamlamışlar; dolayısı ile 1990'larda ve 2000'lerin büyük bölümünde görev yapmışlardır. Her iki katılımcıdan bir tanesi (yüzde 49.4) 2016 veya sonrasında emekli olurken, yüzde 23.1'i 2010-2015 arasında ve yüzde

14.4'ü 2000-2009 arasında aktif meslek hayatını sonlandırmıştır. 1990-2000 döneminde emekli olanların oranı ise yüzde 13.1'dir. Yaklaşık yarısının son birkaç yılda emekli oldukları düşünüldüğünde, katılımcıların önemli bir kısmının aktif çalışmışçasına taze tecrübe ve gözlemleriyle cevap verdikleri düşünülebilir. Kaldı ki toplumla iletişimlerine getirilen kısıtlamalar dikkate alındığında, görev dönemleri boyunca daha çok birbirleriyle sıkı iletişim ve "kader birliği" içerisinde olan TSK subaylarının, emekli olduktan sonra da bu alışkanlıkları sürmekte ve en azından askeri lise ve harp okulu dönem mezunları birbirleriyle sıkı iletişim ve istişare içerisinde bulunmaktadır. Bütün bunlar, ülkenin güvenlik ve savunma meseleleriyle sorunları hususunda aralarında güçlü bir fikir alışverişi olduğunun da işaretidir. Çalışma dönemleri açısından böyle bir profile sahip olan katılımcılar grubuna bu makale kapsamında aşağıdaki üç soru yöneltilmiştir:

- Hangisi Türkiye için en iyi seçenek olur? (AB'ye üye olmak, ABD ile stratejik ortaklık kurmak, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne katılmak, İslam devletleriyle ortaklık kurmak, Bağlantısız bir devlet olarak kalmak, Kararsızım, Cevap/fikrim yok, Diğer...)
- Türkiye'nin en önemli iki güvenlik sorunu nedir? (Açık uçlu)
- Türkiye'nin en önemli iki sorunu nedir? (Açık uçlu)

Bunların dışında, dış ve güvenlik politikası ile alakalı soruları da yer geldiğinde ele alarak, bu üç soruya verilen cevapların analizini ayrı bölümlerde sunmaya çalışacağız.

Türkiye'nin Dış Politikadaki Rotası

Türkiye jeopolitiği, çok farklı dış politika tercihlerine imkân verebilecek derecede dinamik bir çehreye sahiptir. Osmanlı'nın son dönemlerinde İmparatorluğun çöküşüne engel olabilmek adına gündeme alınan Batılılaşma, Cumhuriyet'le birlikte seküler ulusalcı yeni devletin temel rotası haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı bloğu içerisinde yer alan ve dış yardımlar ve NATO üyeliği üzerinden ABD ile çok sıkı bir ittifaka giren Türkiye, 1959'dan beri de Avrupa entegrasyonuna tam üye olarak katılabilmenin mücadelesini vermektedir. 1996'da Gümrük Birliği'ne girmesine ve 1999'da aday ülke statüsü elde etmesine rağmen hala gerçekleşmeyen AB üyeliği,

Türkiye'nin AB tarafından oyalandığı düşüncesini yaygınlaştırmıştır. Hem bu sebeple hem de Soğuk Savaş'ın manevra alanını kısıtlayıcı etkisinin ortadan kalkmasıyla, 1990'lardan itibaren alternatif dış politika rotaları ortaya atılmıştır.

Genelde Batı karşıtlığı üzerinden şekillenen bu alternatifler arasında Soğuk Savaş sonrasında bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya'daki Türkî cumhuriyetlerle yakın ittifak yapılması (İlhan, 2003), sadece Türkî devletlerle sınırlı kalmayıp başta Rusya ve İran olmak üzere bütün doğu komşularıyla kültürel, askeri, politik ve ticari ortaklığa dayalı bir Avrasyacılığın hedeflenmesi (Kınıklıoğlu, 2022) ve eski Başbakan Necmettin Erbakan'ın fikirlerinde somutlaşan ve İslamî Birleşmiş Milletler'den İslam ortak pazarına kadar birçok yapıyı kapsayan yeni bir "Müslüman Dünya Düzeni" kurulması (Robins, 1997, s. 89) gibi yaklaşımlar bu rotaların belli başlılarıdır. Ayrıca, Dışişleri Bakanlığı'nın (2024) resmi söyleminde ülkenin bütün uluslararası bağlantıları sayılarak ve "işbirliği ve etkin çoktarafılık" vurgusu yapılarak, "bağımsız ve milli dış politika" anlayışının hayata geçirildiği açıklanmıştır.

Üzerinde yoğun tartışmaların yapıldığı bu dış politika alternatiflerinden hangisine ağırlık verilmeli ve Türkiye, gelecek stratejisini nasıl şekillendirmelidir? Ankete katılan emekli subaylara "Hangisi Türkiye için en iyi seçenek olur?" diye sorulduğunda, yüzde 61.1 gibi büyük bir çoğunluğu "AB'ye üye olmak" cevabıyla dönmüşlerdir. Yüzde 22,5'luk bir grup ise bağlantısız bir devlet olarak kalınması gerektiğini iletmişlerdir. Bu ikisi dışında belirgin olarak öne çıkan bir dış politika seçeneği olmamıştır. Şanghay İşbirliği Örgütü'ne katılmayı önerenler yüzde 3.8, İslam devletleriyle ortaklık kurmak isteyenler yüzde 1.9 ve ABD ile stratejik ortaklık kurmak isteyenler yüzde 1,3 oranında kalmışlardır. Bu soruya katılımcıların yüzde 3.8'i "kararsızım", yüzde 1.9'u "cevap/fikrim yok" şıklarıyla dönüş yaparken, yüzde 3.7'si de başka açıklamalarla cevap vermişlerdir.

Bu sonuçlar göstermektedir ki ABD'nin liderliğindeki bir savunma örgütü olan NATO'ya neredeyse kuruluşundan beri üye olan ve gerek ekipman gerekse personel eğitimleri bakımından Amerikan etkisinin fazla olduğu bir ordunun subayları, ABD ile stratejik ortaklığı öncelikli bir dış politika çizgisi olarak uygun görmemektedirler. Aynı şekilde, sosyolojik açıdan büyük çoğunlukla Müslüman bir ülke olmasına rağmen, İslam devletleriyle ortaklık fazlaca ümit bağlanan bir seçenek gibi durmamaktadır. 1990'lardan itibaren ülkede

dillendirilmeye başlanan Avrasyacı yaklaşımlar da ülke açısından ilk seçenek olarak desteklenmemiştir. Aslında katılımcılara “Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olmasını ister misiniz?” sorusunu ayrıca yönelttiğimizde, yaklaşık her dört kişiden üç tanesi (yüzde 73,1) “evet” cevabını verirken, sadece yüzde 13.8'i hayır demişlerdir. Bu soruya yüzde 9.4 katılımcı “kararsızım”, yüzde 3.8 katılımcı da “cevap/fikrim yok” cevabını vermişlerdir. Yani katılımcılardan bazıları Türkiye için başka dış politika seçeneğini öncelikli olarak saymış olsalar bile AB üyeliğine de olumlu bakmaktadırlar. AB'ye üyelik sürecinin sonu gelmez bir hikâyeye dönüşmesinin ve gerçekleşme ihtimaline ilişkin oluşan karamsarlığın, bazı katılımcıları başka alternatifleri ön plana almaya yönelttiği iddia edilebilir.

Türkiye'nin Avrupa entegrasyonunda tam üye olarak yer alma çabaları özellikle 2010'ların ikinci yarısında neredeyse durma noktasına gelmiştir. 2018 yılında Avrupa Konseyi, Türkiye'nin sorumluluklarını yerine getirmediğini ve kendisini Avrupa'dan uzaklaştırdığını vurgulayarak üyelik müzakerelerinin durma noktasında olduğunu açıklamıştır (European Council, 2018). Bunun sebepleri her ne olursa olsun, TSK mensuplarının gözünde hala en ciddi ve geçerli dış politika rotası AB üyeliğidir. Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyen yüzde 73'lük çoğunluğa bu tercihlerinin en öncelikli iki sebebini sordüğümüzde yüzde 71 oranındaki yüksek bir kesim uygarlık, hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan hakları, sekülerlik ve bilimsel gelişme gibi konularda ülkenin daha iyi bir düzeye geleceğini yani idealist-değerci sebepleri saymışlardır. Daha iyi ekonomi, eğitim imkânları, serbest dolaşım ve yaşam kalitesi gibi sebeplerle AB üyeliğine faydacı bir yaklaşımda bulunanlar ise yüzde 28.5'te kalmışlardır. Kaldı ki her ne kadar faydacı beklentiler gibi sayılsalar bile eğitim ve yaşam kalitesi sebeplerini de birinci gruba dâhil etmek mümkün olabilir. Ne olursa olsun AB üyeliğinin istenmesi büyük oranda idealist bir çerçevede arzulanmaktadır.

AB üyeliği bağlamında katılımcıların ortaya koyduğu hassas bir tutum daha vardır. Birçok politika alanında karar verme yetkisini uluslararası niteliğe kavuşturan AB, 1992 Maastricht Antlaşması'yla ihtirashlı bir hedef ortaya koymasına rağmen Ortak Dış ve Güvenlik Politikasında arzu edilen ilerlemeyi sağlayamamıştır. Bunun böyle olmasında, ulusal çıkarların aşılmasının önemli rolünün olduğu söylenebilir (Smith, 2016). Anketimizde şöyle bir soru da yöneltmişizdir: (Türkiye'nin muhtemel üyeliği durumunda) dışişleri ve

güvenlik politikalarına ilişkin bazı konularda karar alma yetkisinin AB organlarına devredilmesini uygun görür müsünüz? AB üyeliğine olumlu bakan katılımcıların sadece dörtte biri (yüzde 24,7) bu soruya “evet” cevabını vermişlerdir. O halde nasıl ki dış ve güvenlik politikası alanının uluslarüstüleşmesi Avrupa entegrasyonunda “ulusal çıkarlar” gerekçesiyle aşama kaydedememişse, benzer bir karşı çıkış TSK mensupları arasında da yaygındır.

Türkiye'nin En Önemli Güvenlik Sorunları

Kendi mesleki alanlarıyla alakalı olarak, Türkiye'nin en önemli iki güvenlik sorununun ne olduğu sorulduğunda katılımcıların öne çıkardıkları iki ana mesele olmuştur: Dışarıdan ülkeye yönelen göç (yüzde 26.3) ve ayrılıkçı Kürt hareketi bağlamında ortaya çıkan terör (yüzde 25). Bunlardan sonra ise başta anti-seküler yani dinci siyasal anlayışın yaygınlık kazanması (yüzde 16.8) ve siyasi yozlaşma (yüzde 6.3) olmak üzere, hukukun üstünlüğünün olmaması ve demokrasi sorunları (yüzde 2.2) gibi siyasal sistemin patolojilerine ve iyi yönetim eksikliğine ilişkin cevaplar gelmiştir. Aynı paralelde; toplumun eğitim düzeyinin düşük olması (yüzde 3.1), sosyal kutuplaşma (yüzde 2.2) ve ahlaki çöküntü (yüzde 1.3) gibi cevaplar bir arada değerlendirildiğinde yaklaşık yüzde 7'lik bir kesimin, toplumsal patolojileri en önemli iki güvenlik sorunundan biri olarak gördüğü söylenebilir. Burada eğitimsizlikten kast edilen bir okuldan mezuniyetten ziyade uygar bir toplumun gereklerine uygun davranış kalıplarına ve niteliklere sahip olamama durumudur. Aralarında Ege ve Kıbrıs sorununun, askeri teknolojilerdeki geriliğin ve ABD gibi devletlerin güdümünde güvenlik politikası izlenmesinin de bulunduğu çok sayıda başka husus da en önemli güvenlik sorunu olarak cevaplarda yer bulmuştur (toplamda yüzde 9.3). Ekonomik meseleleri en önemli güvenlik sorunu olarak belirtenler sadece yüzde 1.9 olarak gerçekleşirken, katılımcıların yüzde 5.6'sı iki yerine tek cevap vermişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında modern bir ulus devlet inşa etme amacıyla kurulurken, dönemin dünyadaki politik ikliminden de etkilenererek etnik ve dini açıdan farklılıkları yok sayan, homojenleştirici ve üniterliğe sıkı sıkıya bağlı bir devlet mantığını benimsemiştir (Keyman ve İçduygu, 2009). Bu kapsamda, özellikle ülkenin doğu ve güneydoğu kesimlerinde yoğun olarak yaşayan Kürtlerin etnik-kültürel kimliklerine dayalı hak talepleri Cumhuriyet tarihi boyunca zaman zaman ortaya çıkan isyanlara ve

gerilimlere yol açmıştır. PKK'nın 1984 yılında başlattığı silahlı mücadele ve terör faaliyetleriyle birlikte sorunun çatışmacı boyutu sürekli bir forma dönüşmüş ve özellikle 1990'larda dönemin üst düzey bir askeri yetkilisinin diliyle "düşük yoğunluklu bir savaş" halini almıştır (Samur, 2011, s. 51). Türkiye bu süreçte terör örgütüne karşı önemli bir üstünlük kursa bile, örgütün sadece bir grup militanın ötesinde kompleks bir yapıya sahip olması ve Kürtlerin bir kısmı tarafından desteklenmesinden dolayı çatışmalar hiçbir zaman tam anlamıyla sona erdirilememiştir (Kayhan Pusane, 2015). Hatta 2015 Temmuz'unda başlayan ve PKK'nın şehir merkezlerinde hendek ve barikatlar oluşturarak sokakları işgal ettiği ve kendince 'öz yönetim' ilan ettiği dönemde muhtemelen 1990'larda bile yaşanmamış yoğunlukta çatışmalar ortaya çıkmıştır. Aralık 2016'ya kadar devam eden bu hendek operasyonları döneminde, güvenilir bazı kaynaklara göre 800'ü güvenlik güçlerinden olmak üzere 2000 kişi ölmüş, 4700'den fazla güvenlik personeli ve 2000'den fazla sivil yaralanmıştır (Onat ve Çubukçu, 2019, s. 171).

TSK'da görev yapan subayların büyük çoğunluğu meslek hayatlarının belli bir döneminde Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunda yani Kürt sorununun yoğun olarak hissedildiği bölgelerde görev yapmışlardır. Kaldı ki anket katılımcılarının çok büyük kısmının görev dönemleri terör eylemlerinin şiddetlendiği yıllara denk gelmektedir. Kendileri olmasa bile, devre arkadaşlarından ve diğer meslektaşlarından, bu bölgede ya da sınır ötesi operasyonlarda hayatını kaybeden ya da gazi olan binlerce kişi olmuştur (Şener, 2023). Ayrılıkçı terörle fiili olarak bu şekilde yüz yüze gelmelerinin ötesinde, TSK'nın üniter rejimin başlangıçtan beri "koruyucusu" konumunda kabul edilmesi de dikkate alındığında, subayların böyle bir meseleyi en önemli güvenlik sorunu olarak işaret etmeleri anlaşılabilir bir durumdur.

Aynı şekilde 1990'larla beraber Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı çok önemli meselelerden biri de dışarıdan ülkeye yönelen göçler olmuştur. Birinci Körfez Savaşı'nın ardından Orta Doğu'da başlayan kargaşa beraberinde Türkiye'yi hem Avrupa'ya gidecek göçmenlerin transit güzergâhı yapmış hem de bizzat çok sayıda düzensiz göçmenin varış noktası haline getirmiştir. Bu sorunla mücadele için Türkiye 2011'e kadar göç politikaları açısından oldukça dışlayıcı ve sınır kontrolleri başta olmak üzere

güvenlik tabanlı bir strateji izlemiştir (Gökalp Aras ve Şahin Mencütek, 2018). Buna rağmen, 1995-2009 döneminde yıllık ortalama 55 bin kaçak göçmen yakalanırken (İçduygu ve Aksel, 2012, s. 21), bunlarla birinci dereceden mücadele edenler ve muhatap olanlar kara sınırlarının korunmasıyla görevli TSK mensupları yani Kara Kuvvetleri Komutanlığı ile Jandarma Genel Komutanlığı personeli olmuştur. 2011’de başlayan Suriye İç Savaşı’nın ardından milyonlarca insan göç etmek zorunda kalırken, Türkiye daha yoğun bir şekilde transit ya da varış ülkesi konumuna gelmiştir. Şu var ki Türkiye artık o güne kadar sürdürdüğü politikanın tam tersi bir yöntemle açık kapı stratejisi izlemeye başlamış ve kısa zamanda milyonlarca göçmene ev sahipliği yapar duruma gelmiştir.

Bu arada yasal olarak kabul edilenlerin dışında, yasadışı düzensiz göçmenlerin sayısında da muazzam bir artış yaşanmış ve sadece Suriyeliler değil başta Afganlar olmak üzere pek çok başka milliyetten insanlar ülkeye gelmeye başlamışlardır. Öyle ki düzensiz göçün zirve yaptığı 2019 yılında 454 bin kişi yakalanırken, bunların 201 binden fazlasını tek başına Afganlar oluşturmuştur (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024). TSK subayları yine bütün bu ağır göç olgusuyla yakından muhatap olmuşlar ve ülkenin göç politikalarındaki keskin değişikliklerin etkilerini gözlemleyebilmişlerdir. Sınırların bu derece “delik deşik” olduğu ve eskiden yapılan sıkı denetimin terk edildiği bir ortamda, tekrar edecek olursak üniter devletin ve homojen ulus anlayışının korunmasında kendilerini sorumlu hisseden bir kurumun üyelerini, sorunun büyüklüğünü tartabilecek konumda görmek yanlış sayılmayacaktır. Anket sonuçlarına bu açıdan bakıldığında emekli subayların göç sorununu öne çıkarmaları, durumun ülke açısından kritik bir hal aldığını gösterir niteliktedir.

Terör ve göçten sonra, yine hatırı sayılır oranda bir katılımcı ülkenin en önemli güvenlik sorunları arasında siyasal sistemin patolojilerini, özellikle de anti-seküler yönetim anlayışının görünürlük kazanmasını ve siyasi yozlaşmayı dile getirmişlerdir. Enerjiden, Ege-Akdeniz ve Kıbrıs’a, Ermeni meselesinden Orta Doğu’daki sıkıntılara, Rusya ile ilişkilerden savunma sanayiine kadar Türkiye’nin tartışma gündeminde yer alan çok sayıda somut savunma ve güvenlik konuları olmasına rağmen, nispeten soyut bir durumun güvenlik sorunu olarak daha fazla tekrar edilmesi iki şekilde yorumlanabilir: Birincisi diğer bütün dışişleri ve

güvenlik sorunlarının çözümünün esasında ülkenin siyasi ortamında gözlemlenen sıkıntıların giderilmesi sayesinde düzelebileceği düşüncesidir. İkincisi de özellikle Cumhuriyet rejiminin üzerine bina edildiği Atatürk ilkelerinin her zaman en kritikleri arasında kabul edilen sekülerizmin aşındığına dair ciddi bir kanaat oluşması ve dış sebeplere dayalı güvenlik endişesinin yerini, böyle bir iç sebebin almasıdır.

Türkiye'nin En Önemli Sorunları

Anket katılımcısı emekli subaylar hem birer sivil vatandaşlar hem de savunma ve güvenlik konuları başta olmak üzere bazı konularda gözlemleri diğer vatandaşlardan farklılık arz edebilecek uzmanlar konumundadırlar. Bu bakımdan güvenlik bağlamından ayrı olarak Türkiye'nin en önemli iki sorununun ne olduğu yönündeki soruya verilen cevaplar, resmin daha net bir şekilde görülebilmesini sağlayacaktır. 2023 Türkiye açısından son birkaç yıldır devam eden ekonomik zorlukların artarak kendisini gösterdiği bir yıl olmuştur. Yüzde 60'ı geçen enflasyon ile dünyada en yüksek ikinci orana sahip olan ülkede yüksek bütçe açığı ve işsizlik de ortaya çıkmış ve insanların alım güçlerinde ve yaşam standartlarında önemli bir düşüş yaşanmıştır (PwC, 2024).

Tablo böyle olunca, anket katılımcılarının yüzde 22.85'inin Türkiye'nin en önemli sorunu olarak ekonomiyi işaret etmeleri beklenebilecek bir durumdur. Ancak, içinde yaşadıkları siyasi ve toplumsal düzenin patolojilerini farklı yönleriyle dile getirmeleri ekonomik kaygıların da önünde yer almıştır: Ülkedeki hukuk ve adalet sorunu (yüzde 11.2), siyasi yozlaşma (yüzde 13.1), aynı kapsamda dinci siyasetin ve irticanın artması (yüzde 10.3), demokrasi sorunu (yüzde 2.2), ahlaki yozlaşma (yüzde 3.1) ve toplumsal kutuplaşma (yüzde 1.6). Toplamda yüzde 41.5'lik bir dilimi oluşturan değerlere dayalı bu cevapların yanına, aslında hepsiyle de bağlantılı kabul edilebilecek şekilde yüzde 16,5'lük bir oranla eğitim düzeyinin düşüklüğünü en önemli sorun olarak gösterenleri de eklemek gerekir. Ekonomik ve siyasi sisteme ilişkin sorunların dışında silahlı Kürt hareketi bağlamında terör sorunu (yüzde 7.2) ve dışarıdan ülkeye yönelen göç (yüzde 3.4), ülkenin en önemli sorunu olarak belirtilmiştir. Sayılanların dışında başka hususları ülkenin en önemli sorunu olarak dile getirenler yüzde 3.1'lik kesimi oluştururken, yüzde 4.4'lük bir grup da iki yerine tek cevapla dönüş yapmıştır.

Bu cevaplara göre, her beş kişiden yaklaşık üç tanesi maddi sorunlardan ziyade değersel sorunları işaret etmişlerdir. Hukuk, adalet, iyi yönetim, demokrasi ve eğitim gibi beklentilere atıfla gösterilen bu tutum, silahlı kuvvetler mensuplarının vesayetçi ve darbeci mantıktan uzaklaştıklarının göstergesi kabul edilebilir. Aynı şekilde güvenlik sorunları arasında ilk iki sırada yüksek oranla sayılan terör ve göç, ülkenin genel sorunları arasında çok daha az bir yüzdeyle yer almışlardır. Bu durum aslında diğer güvenlik ve savunma meseleleri bağlamında ileri sürdüğümüz şu analizi desteklemektedir: Yakın, sürekli ve yoğun riskler olarak terör ve göç ülkenin en önemli güvenlik sorunlarıdır. Ancak bunlardan ziyade yönetim anlayışındaki ilkesel sorunlarla eğitimsizliğe daha fazla vurgu yapılması, katılımcıların başka sorunların çözümünün de söz konusu yapısal sıkıntıların aşılmasına bağlı olduğunu düşündüklerinin göstergesi kabul edilebilir. Bu noktaya ilişkin katılımcıların daha somut görüşlerinin bu makalede ortaya konamaması, aşağıda sonuç kısmında bahsedileceği gibi, çalışmanın kısıtlarıyla alakalı bir durumdur.

Sonuç

Bu makale ve ona temel oluşturan anket çalışması, bugüne kadar hiç çalışılmamış bir içerikle ve hedef kitleyle Türkiye'nin dış politikası ve güvenlik sorunlarına ilişkin bazı hususları analiz etmeyi amaçlamıştır. Çalışmadan çıkan birinci sonuç, içerikten bağımsız bir durumla alakalıdır. Emekli olsalar bile subaylar, çok genel çerçevedeki bilimsel amaçlı bir araştırmada dahi kendi ülkelerinin dışışleri ve güvenlik meselelerine ilişkin görüş belirtmekten çekinmektedirler. Bu durum, Türkiye'de ifade özgürlüğünün ve diğer demokratik hakların, örneklerini ilgili kısımlarda verdiğimiz şekilde demokratik Batı ülkelerindekinin uzağında kaldığını göstermektedir. Böyle olunca da ülkenin dışışleri ve güvenlik politikalarının inşasında TSK mensuplarının tecrübelerinden yararlanabilmek mümkün olmamaktadır. Kendilerini çevreleyen söz konusu anti-demokratik koşullara rağmen, 160 emekli subayın ankete katılmalarının ve kimi zaman açık uçlu sorulara ayrıntılı cevaplar vermeye çalışmalarının hem değerli hem de benzer çalışmalara yol açması bakımından önemli olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin tartışma gündeminde özellikle Soğuk Savaş sonrasında çeşitlenen ve her biri belirli çevrelerce sahiplenilen

dış politika seçeneklerinden sadece AB üyeliği katılımcılar tarafından belirgin bir şekilde öne çıkarılmıştır. İdealist beklentilerin belirleyici olduğu bu AB destekçiliğinin yine de dışişleri ve güvenlik gibi konularda, AB'nin uluslarüstü yetkisini kabul etmeyen bir çerçeveye sahip olduğunu da eklemek gerekir.

Sorunların tespiti ya da dış politika seçeneklerinin ileri sürülmesi tek başına yeterli bir adımı ifade etmemektedir. Ortaya konan tespit ve seçeneklerin yönetim mekanizmaları tarafından değerlendirilmesi ve gerekirse kararlara dönüştürülmesi de önemlidir. Bu bakımdan hem dış ve güvenlik politikası hem ülke sorunları söz konusu olduğunda, subayların fazlaca üzerinde durdukları konu ülke yönetiminin kaliteli ve demokratik bir yapıya kavuşturulması olmuştur. Belki de demokratik değerlere ve iyi yönetim ilkelerine böylesine fazla vurgu yapılması, daha en başından kendilerini çevreleyen sınırlandırıcı ortamlarla alakalı bir durumdur.

Türkiye'nin en önemli güvenlik sorunlarına ve genel anlamda en önemli sorunlarına ilişkin cevaplarından hareketle, şu iki önermenin subaylar açısından geçerli olduğu söylenebilir mi? Birincisi, ülke kaynakları silahlı çatışmaların finansmanından ziyade, eğitim sisteminin ve demokrasinin daha kaliteli ve gelişmiş ülkeler düzeyine çıkarılması için harcanırsa, terörün olumsuz etkileriyle daha iyi mücadele edilebilir. İkincisi, göç sorununun çözümüne ya da politikaların iyileştirilmesine dair eğitim ve iyi yönetim alanında gerçekleştirilecek değişim de daha etkili olacaktır. Verilen cevaplardan hareketle, emekli subaylar arasında bu önermelerin geçerli olabileceği metin içinde ancak muhtemel durumlar olarak ileri sürülmüştür. Katılımcıların gerçekten de terörün, göçün ve benzer sorunların olumsuzluklarından kurtulabilmek adına daha geniş perspektifli ve değersel değişime dayalı politikaları desteklediklerine ilişkin ya da demokratik değerlerden ne anladıklarına ilişkin daha net ve somut bir tablo burada ortaya çıkarılamamıştır. Yani çalışmaya, ülke sorunları hakkında verilen cevapların arka plan gerekçelerini açıklayıcı bir derinlik kazandırılmamıştır. Çünkü emekli de olsalar subayların ankete katılım noktasındaki çekinceleri dikkate alınarak, bazı konularla ilgili sorular sadece genel çerçevede şekillendirilmiş ve fazla detaya girilememiştir. Oysaki örneğin Türkiye'nin Kürt sorununa ilişkin on yıllardır devam eden silahlı çözüm-siyasi çözüm tartışmalarına, silahlı çözümün

doğrudan sahadaki aktörleri konumundaki askerlerin tecrübe ve görüşlerinden yararlanılarak bir katkı sağlanabilmesi kritik bir adımdır. Aynı şekilde gerek düzensiz göçün önlenmesi gerekse son yıllarda Türkiye'ye gelen yoğun göçmen nüfusa yönelik nasıl politikalar üretileceği hususunda (asimilasyon, entegrasyon, veya geri gönderme) TSK mensuplarının tecrübeleri önemli ve değerli katkılar sunabilecektir.

TSK askeri ve teknik bir kurum olduğu kadar, sosyal bir kurumdur da. Katılımcıların verdikleri cevaplar, onların da ülkenin dışışleri ve güvenlik meselelerinde söyleyebilecekleri bir şeyler olduğunu göstermektedir. Hem bu görüşlerin gün yüzüne çıkması adına hem de darbeci-vesayetçi bir ordu görüntüsünün geride bırakılması adına TSK'nın sosyal bir kurum olma yönü de dikkate alınmalı ve mensuplarının hak ve özgürlükleri noktasında daha demokratik bir anlayışa geçilmelidir. Bu başarırsa, bazı noktalarda daha derinlikli sorular yöneltemediğimize ilişkin dile getirdiğimiz kısıtlar da aşılacak ve buradaki konuları daha detaylı ele alacak yeni çalışmaların önü açılacaktır.

Teşekkür: Anketimize cevap veren bütün anonim katılımcılara teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Almond, G. (1960). *The American people and foreign policy*. Praeger.
- Arai, H. (2021). Turkish foreign policy, state identity and elites: continuity and transformation. *Journal of Anglo-Turkish Relations*, 2 (2), 88-103.
- Aras, B. (2018). *State capacity, foreign/security policy and political crisis in Turkey: The promise of administrative reform*, Istanbul Policy Centre.
- Born, H., Caparini, M., Haltiner, K. and Kuhlmann, J. (2006). *Civilians and the military in Europe*, H. Born, M. Caparini, K. W. Haltiner and J. Kuhlmann (eds.), *Civil-Military relations in Europe Learning from crisis and institutional change*, London, Routledge, 3-17
- Cohen, E. A. (2001). Twilight of the citizen-soldier. *Parameters*, 31 (2), 23-28.
- Destradi, S., Plagemann, J. and Taş, H. (2022). Populism and the politicisation of foreign policy. *The British Journal of Politics and International Relations*, 24 (3), 475-492.
- Dışışleri Bakanlığı. National foreign policy in the 'century of Türkiye'. (2024). online at

<https://www.mfa.gov.tr/synopsis-of-the-turkish-foreign-policy.en.mfa>

- European Council. (2018). Outcome of proceeding, 26 June, 10555/18.
- Foster, A. (2006). Armed forces and society in Europe. Palgrave Macmillan.
- Freedman, L. (1976). Logic, Politics and Foreign Policy Processes: A Critique of the Bureaucratic Politics Model. *International Affairs*, 52(3), 434-449.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024). Düzensiz Göç. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>
- Gökalp Aras, N. E. and Şahin Mencütek, Z. (2018). Evaluation of irregular migration governance in Turkey from a foreign policy perspective. *New Perspectives on Turkey*, 59, 63-88.
- Gürçan, M. (2016). Opening the black box: The transformation of the Turkish military, PhD Thesis, İhsan Doğramacı Bilkent University.
- Holsti, O. R. (1992). Public opinion and foreign policy: Challenges to the Almond- Lippmann consensus Mershon series: Research programs and debates. *International Studies Quarterly*, 36 (4), 439-466.
- İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2012). Irregular migration in Turkey. *International Organization for Migration in Turkey*.
- Ilhan, S. (2003). Avrupa Birliği'ne Neden Hayır?-Jeopolitik Yaklaşım. Otuken Publishing.
- Kayhan Pusane, Ö. (2015). Turkey's military victory over the PKK and its failure to end the PKK insurgency. *Middle Eastern Studies*, 51 (5): 727-741.
- Keyman, F. ve İçduygu, A. (2009). Vatandaşlık, kimlik ve Türkiye'de Demokrasi Sorunu. F. Keyman ve A. İçduygu (Eds.), *Küreselleşme, Avrupalılaşma ve Türkiye'de Vatandaşlık*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1-25.
- Kınıklıoğlu, S. (2022). Eurasianism in Turkey, 2022. SWP Research Paper 7. Stiftung Wissenschaft und Politik.
- Koydemir Avcı, F. S. (2019). Transformation of Civil-Military Relations: An Analysis of the Officers' Views about the Civilianization Reform Process in Turkey (1999-2016). Master's Thesis. Middle East Technical University.
- Kuhlmann, J. (ed.) (1996). The present and future of the military profession – views of European officers. *Sozialwissenschaftliches Institut Der Bundeswehr*.

- Mannitz, S. (2013). The “Democratic Soldier”: Comparing Concepts and Practices in Europe, the Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces. London: Ubiquity Press.
- Mearsheimer, J. J. (1990). Back to the future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security*, 15, 5–56.
- Mellors, C. and McKean, J. (1984). The Politics of Conscription in Western Europe. *West European Politics*, 7 (3): 25-42.
- Mitchell, C. R. (1971). Foreign policy problems and polarised political communities: Some implications of a simple model. *British Journal of Political Science*, 1 (2), 223-251.
- Morgenthau, H. J. (1960). *Politics among nations*. Alfred A. Knopf.
- Onat, I. and Çubukçu, S. (2019). Unresolved conflict, urban insurgency and devastating consequences in Turkey between 2015 and 2016. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 14(2), 164-182.
- Önsel, M. (2017). Hulusi Akar’a benim de soracaklarım var. Retrieved from: <https://www.odatv4.com/yazarlar/mustafa-onsel/hulusi-akara-benim-de-soracaklarim-var-118568>
- Özkaya, T. ve Budak, C. M. (2022). ‘Amirallerin Montrö Bildirisi’ davasında karar açıklandı. Retrieved from: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/amirallerin-montro-bildirisi-davasinda-karar-aciklandi-/2768136#>
- PwC. (2024). Türkiye ve Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler. Retrieved from <https://www.pwc.com.tr/tr/gundem/blog/endustri/turkiye-ve-dunya-ekonomisindeki-son-gelismeler.html>
- Robins, P. (1997). Turkish foreign policy under Erbakan. *Survival: Global Politics and Strategy*, 39 (2), 82-100.
- Sakallıoğlu Cizre, Ü. (1997). The anatomy of the Turkish military's political autonomy. *Comparative Politics*, 29 (2), 151-166.
- Samur, H. (2011). *Avrupalaşma süreci ve kürtler – Diyarbakır özelinde 2000’lerin analizi*. Nobel Kitabevi.
- Smith, M. (2016).. M. Cini and N. Pérez-Solórzano Borragán (Eds.), *European EU external relations Union politics*. Fifth Edition. Oxford University Press, 214- 226.
- Smith, D.T. (2020). Foreign Policy, populism and international ethics. Birgit Schippers (Ed.), *The Routledge Handbook to Rethinking Ethics in International Relations*, (pp. 136-147). Abingdon: Routledge.

- Şener, N. (2023). PKK terörüne 39 yılda her gün 1 şehit. *Hürriyet Newspaper*. Retrieved from: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/nedim-sener/pkk-terorune-39-yilda-her-gun-1-sehit-42314484>
- Terkoğlu, B. (2024). Ya bakan ya başkan yalan söylüyor. *Cumhuriyet Newspaper*. Retrieved from: <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/baris-terkoglu/ya-bakan-ya-baskan-yalan-soyluyor-2159086>
- Vennesson, P. (2003). Civil-military relations in France: Is there a gap? *Journal of Strategic Studies*, 26 (2), 29-42.

Extended Abstract

In democratic societies, it is ideal to take into account the reactions and views of the general public when determining national policies and allocating resources accordingly. It would also be useful to take into account not only the views and experiences of the general public but also the views and experiences of those segments that are directly concerned with the policy issue at hand. When it comes to a country's foreign and security policy, the findings and proposed solutions of those working in this field are likely to be even more critical. Finally, if this country is Türkiye, which is located in a highly complex geography in terms of foreign policy alternatives and security risks, it will be even more important to benefit from the views of these groups. Based on this rationale, a questionnaire was administered to retired officers of the Turkish Armed Forces (TAF) and their views on the country's foreign affairs and security issues were investigated. A 20-question questionnaire was administered to 160 retired officers, and basically, the following three questions were analysed in this article:

- Which would be the best option for Türkiye? (Becoming a member of the EU, Establishing a strategic partnership with the USA, Joining the Shanghai Cooperation Organisation, Establishing a partnership with Islamic states, Remaining a non-aligned state, Undecided, No answer/opinion, Other...)

- What are Türkiye's two most important security problems? (Open-ended)

- What are the two most important problems of Türkiye? (Open-ended)

Starting with the first question, the majority of the respondents, 61.1 per cent, came back with the answer "becoming a member of the EU". Another 22.5 per cent said that Türkiye should remain a non-aligned state. Aside from these two, no other foreign policy alternative achieved a

significant proportion. In addition, the vast majority of those who see EU membership as the best alternative cite idealistic reasons such as civilisation, rule of law, democracy, human rights, secularism and scientific development.

When asked to identify the two most important security challenges facing Türkiye, the respondents highlighted two main issues: Foreign migration (26.3 per cent) and terrorism in the context of the Kurdish question (25 per cent). These were followed by responses related to the pathologies of the political system and the lack of good governance, such as the absence of the rule of law and problems of democracy (2.2 per cent), political corruption (6.3 per cent), and in particular, the prevalence of anti-secular or religious political understanding (16.8 per cent). Similarly, when responses such as low level of education (3.1 per cent), social polarisation (2.2 per cent) and moral decay (1.3 per cent) are taken together, around 7 per cent cite social pathologies as one of the two main security problems.

Lastly, 22.85 per cent of the respondents mentioned economic problems in their answers to the question about the two most important problems in Türkiye. However, expressing the pathologies of the political and social order through different aspects took precedence over economic concerns: The lack of law and justice in the country (11.2 per cent), political corruption (13.1 per cent), the increase in religious politics and reaction (10.3 per cent), the problem of democracy (2.2 per cent), moral corruption (3.1 per cent) and social polarisation (1.6 per cent). In addition to these value-based responses, which account for a total of 41.5 per cent, it is also necessary to include the 16.5 per cent who identify low education levels as the most significant issue.

According to these responses, approximately three out of every five respondents pointed to spiritual-valuational problems rather than material ones. This attitude, reflected in expectations of law, justice, good governance, democracy and education, can be seen as an indication that members of the armed forces have moved away from the tutelary and coupist mentality. Identifying problems or putting forward foreign policy options alone is not a sufficient step. It is also important that the findings and options put forward are evaluated by the governance mechanisms and, if necessary, transformed into decisions. In this respect, when it comes to foreign and security policy as well as national problems, the officers emphasised the need for a quality and democratic structure in the country's administration.

The TAF is not only a military and technical institution but also a social institution. The answers given by the

participants show that they also have something to say on the foreign affairs and security issues of the country. In order to bring these views to light, the TAF's role as a social institution should be taken into consideration, and the limits of its members' freedom of expression should be expanded.